

18.Aşık Veysel'in yaratıcılığında estetik güzellik, vatancılık ve işçi eğitimi**Mehcebin QEDİMBEYLİ¹****APA:** Qedimbeyli, M. (2022). Aşık Veysel'in yaratıcılığında estetik güzellik, vatancılık ve işçi eğitimi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö11), 304-311. DOI: 10.29000/rumelide.1146793.**Öz**

Makalede, Türk edebiyatının önde gelen temsilcisi Aşık Veysel'in eserlerinde estetik güzellik, vatansızlık ve emek eğitimi konuları yorumlanmıştır. Burada Aşık Veysel'in hayatı ve kaderi hakkında kısa bir genel bakış sunmakla birlikte, büyük sanatçının ebeveynleri hakkında kısa bilgiler vererek biyografik şiirlerden örnekler incelemektedir. Makale, Aşık Veysel'in özel hayatı, çocukken görme duyusunu kaybetmesi ve hayatın ışığına özlem duyması, mutsuz akıbet gibi konuları işliyor. Makalenin ana odağı, Aşık Veysel'in eserlerinde özel bir yere sahip olan estetik güzellik, vatansızlık ve emek eğitimi konularının bilimsel yorumu üzerinedir. Bu konuların yorumlanmasında Azerbaycan ve Rus eğitim teorisyenleri F.B.Sadıqov, Z.İ.Mammadov, T.S. Akbarov, A. N.Akbarov, Z.İ.Valiyeva, V.T.Lixaçev, N.A.Kuşayeva, Y.F.Smolyaninov, A.B.Şerbo, D.N.Djola, N.Q.Kalaşnik, Q.B.Nezdemkovskaya gibi bilim adamlarının estetik güzellik eğitimi konusundaki görüşlerinden alıntılar yapılmıştır. Halk sanatının bir temsilcisi olarak Aşık Veysel'in şiirlerinde estetik güzelliğin eğitimi için özel bir yere sahip olduğu tespit edilmiştir. Estetik güzellik eğitimi konulu şerhte Aşık Veysel'in şiirlerinden örnekler verilmiş, büyük aşık-şairin estetik tasviri ve karakterizasyonundaki şiirsel ustahığı verilmiştir. Makale ayrıca Aşık Veysel'in yurtseverlik ve yurtseverlik eğitimi konulu şiirlerinin bilimsel bir analizini de sunmaktadır. Araştırmada Azerbaycanlı bilim adamlarından Z.İ. Veliyeva'nın vatan sevgisinin eğitimi ile ilgili düşünceleri aktarılırken Aşık Veysel'in eserinde de bu özelliğin yer aldığı vurgulanmıştır. Makalede ayrıca Aşık Veysel'in çalışmaları hakkında konuşan Prof. Dr. Askar Gadimov'un görüşlerine de yer verilmiş ve Aşık Veysel'in eserinde vatansızlık ve vatansız eğitim temalarının hakim olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar kelimeler: Vatansızlık, emek eğitimi, estetik güzellik, aşık şiiri, folklor, eğitici görüşler**Aesthetic beauty, patriotism and labor education in Ashug Veysal's creativity****Abstract**

The article deals with the interpretation of the aesthetic beauty, patriotism and labor education issues in the works of the prominent representative of Turkish literature Ashig Veysal. It gives a brief overview of the life and fate of Ashig Veysal, provides brief information about the parents of the great master, and analyzes examples of biographical poems. Such issues as the personal life of Ashig Veysal, loss of vision in childhood, longing for the day light, and the unsuccessful family fate have also been highlighted in the article. The main attention is paid to the scientific interpretation of the issues of aesthetic beauty, patriotism and labor education in the article, which occupies a special place in the works of Ashug Veysal. Commenting these issues, the author names Azerbaijani and Russian theorists of aesthetic education such as F.B.Sadigov, Z.I.Mammadov, T.S.Akbarov, A.N.Akbarov, Z.I.Valiyeva, V.T.Likhachev, N.A.Kushayeva, Y.F.Smolyaninov, A.B.Sherbo, D.N.Djola,

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Nahçıvan Devlet Üniversitesi, Pedagoji Fakültesi (Nahçıvan, Azerbaycan), mehcebin.qedimbeyli@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-4803-4798 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 21.06.2022-kabul tarihi: 20.07.2022; DOI: 10.29000/rumelide.1146793]

N.G.Kalashnik, G.B.Nezdemkovskaya, who dealt with the education of aesthetic beauty in the history of pedagogical thought, and their views on the education of aesthetic beauty are cited. It is substantiated that the education of aesthetic beauty occupies a central place in the poems of Ashig Veysel as a representative of folk art. Examples from the poems of Ashig Veysel are represented in the interpretation of aesthetic beauty education, the poetic mastery of the aesthetic description and characterization of the great ashug-poet are given. The scientific analysis of Ashig Veysel's creativity about love for motherland and patriotic education is also studied in the article. The study cites the views of one of the Azerbaijani scientists Z.I. Valiyeva on fostering love for the Motherland, and it is noted that this feature is also characteristic for Ashug Veysel's poetry. The views of Doctor of philological sciences, professor Asgar Gadimov about Ashug Veysel's creativity have also been used and it has been concluded that love of motherland and patriotic education themes prevail in Ashug Veysel's creative activity.

Keywords: patriotism, labor education, aesthetic beauty, ashug poetry, folklore, educational views

Aşık Veysel, Türk aşık şiirinin yetenekli ve büyük temsilcilerinden biridir. Prof. Dr. Askar Gadimov, Âşık Veysel'in eserlerini inceleyerek bu büyük sanatçıyı çok takdir etmiş ve şunları yazmıştır: "Aşık Veysel kardeş Türk halkının tanınmış edebi şahsiyetlerinden biridir. Onun çalışmasıyla yirminci yüzyıl Türk âşık şiirinde yeni bir edebi aşama başlamıştır." (Gadimov, 2008, s. 133). Araştırmalar, Aşık Veysel'in annesinin köyde yaşayan Gülzar adında bir kadın olduğunu gösteriyor. Bu çalışkan kadın koyunları sağlamak için tarlaya gitmiş ve orada Veysel'i doğurmuştur, babası Ahmed ise çocuğuna Veysel adını vermiş. Daha sonra Âşık Veysel "Anama" adlı şiirinde bu konuda şunları yazmıştır:

Doğurdu beni Sivas ilinde
Sivralan Köyünde tarla yolunda
Azığı sırtında orak elinde
Taşlı tarlalarda avuttu Anam (Veysel, 1995, s. 211).

Yedi yaşında çiçek hastalığına yakalanan Veysel, iki gözünü de kaybetmiş ve aydınlık bir dünyanın özlemine çekmiştir. Veysel üzüntüsünü şu şiirinde dile getirmiştir:

Genç yaşımda felek vurdu başıma
Aldırdım elimden iki gözümü
Yeni değmiş idim yedi yaşıma
Kayıb ettim baharımı yazımı (Veysel, 1995, s. 222).

Veysel, küçük yaşlardan itibaren âşıklık sanatının sırlarını Çamşıhlı Ali Ağ'a'dan öğrenmiş ve şiirler yazmıştır. Âşık Veysel gençliğinde Esmâ adında bir kızla evlenmiş, iki kızı olmuş ama erken ölmüştür. Çocuklarının ölümünden sonra Esmâ ona ihanet ederek Âşık Veysel'den ayrılmıştır. Aşık Veysel daha sonra başka bir kadınla evlenmiş ve çocukları olmuştur.

Âşık Veysel'in çalışmaları zengin ve kapsamlıdır. Romantik lirik temalar, politik temalar, vatanseverlik konuları, insan emeğine ve zahmete adanmış temalar, Türk birliği temaları, bilim ve eğitime çağrı temalarını çok güzel işlemiştir. Estetik güzellik eğitimi bu güne kadar teorisyenlerin araştırma konusu olmuş, estetik güzellik eğitimi konusunda birçok eğitimci ve bilim insanı çok sayıda eser kaleme almıştır. Bilim adamları F.B.Sadigov, Z.I.Mammadov, T.S.Akbarov, A.N.Abbasov, Z.I.Valiyeva, Rus bilim adamları B.T. Likhachev, N.A.Kushayeva, Y.F.Smolyaninov, U.Sherbo, D.N.Djola, N.G.Kalashnik,

G.B.Nezdemkovckaya ve diğerlerinin yapıtlarında eğitim konularına geniş yer verildi. Z.I.Mammadov estetik güzellik hakkında şunları yazmıştır: "Güzellik doğada, toplumda, sanatta son derece farklı biçimlerde kendini gösteriyor, insanda güzel, yüce duygular uyandırıyor, yaşama ve yaratma kararlılığını güçlendiriyor." (Memmedeov, 1978, s. 66).

Âşık Veysel sözlü halk sanatının, folklorun âşık şiirinin temsilcilerinden biri olduğu için pek çok aşk-lirik şiiri vardır. Âşık Veysel, bu şiirlerle kendisinden önce estetik güzellikler yazan âşıklar ve şairlerle birleşir. Sözlü halk edebiyatı ve folklorunda estetik güzellik eğitime büyük önem veren T.S. Akbarov araştırmasında şunları yazdı: "Felsefi içerik, yüksek estetik zevk ve duygusallık ile güzelliğin yüceltilmesi, sözlü halk edebiyatımızın çok yönlü türlerinde ana motiflerdir" (2, s.38). Halk sanatının temsilcisi Âşık Veysel'in şiirlerinde estetik güzellik duygusu merkezi bir yer tutar. Anlattığı ve söylediği güzellikler gerçek hayat güzellikleridir. Bu güzeller erdemli, utangaç ve sevgililerine kelepçelidir. Büyüleyici tılsımları ve okşamalarıyla sevgilisini kendine çeken bu güzeller kıymet bilir ve çekici olmalarına rağmen sevgilisinden kolay kolay vazgeçmezler. Bu tatlı, nazlı kızlar sevgililerine eziyet eder, onları aşk yolunda imtihan eder:

Nerde görsem yan yan kaçar
Bana bakar güler gider
Yanar kalbim ateş saçar
Kan ve keder dolar gider

Ceylan gibi iner göle
Hiç bir türlü girmez çöle
Ürgülenir gider yola
Yollar ninni çalar gider (Veysel, 1995, s. 89).

Aşık Veysel, bu coşkulu aşk şiirlerinde hayatın güzelliklerine hayran olan ve bu şekilde acı çeken hüznü âşıkların imgelerini yaratır. Bu hüznü âşık, Âşık Veysel'in kendisidir. Bu hüznü âşık, âşık olup mecnuna dönüşen Veysel'in ta kendisidir. Ancak Âşık Veysel için mecnunluk yolu ulaşılmazdır. Veysel'e göre aşk dünyasında her âşık bu zirveye ulaşamaz.

Senin aşkın benim ecnun
Edem dedi olamadım
Ben bu aşka hiç bir derman
Çok aradım bulamadım
Aşkın beni etti deli
Gah boşaldım gahi dolu
Candan sevdiğim güzeli
Alam dedim alamadım. (Veysel, 1995, s. 90).

Âşık Veysel'in aşk dolu şiirleri de yöre kızlarının dış güzelliğini anlatır. Bu kızlar sevimli, nazlı ve görünüşte çok güzeldirler. Bu güzellerin narin dişleri, ahu gözleri, nazlı bakışları, "kakülleri ve sırma saçları" vardır. Bu kızların görünüşleri ve süsleri de halkın geleneklerine ve rengine uygundur. Kulaklarına küpe takan ve utançtan yüzü kızaran bu kızlar, "dost bahçesinde yeni açan bir çiçek" gibidir

ve sevgililerine estetik bir güzellik duygusu aşılar. Aşık Veysel, Türk kızlarının güzelliğini yüksek estetik zevkle anlatır:

Dudu diller inci dişler
Ahu gözler o bakışlar
Kesme kakl sırma saçlar
Zlfnde teller gördüm.

Elmas küpe kulağında
Gller açmış yanağında
Seher vakti dost bağında
Taze açmış gller gördüm (Veysel, 1995, s. 91).

Siyah tene yeşil donlar giyersin
Mevsimler içinde baharsın yarım
Türlü türlü irenkleri sayarsın
Mişk  amber gibi kokarsan yarım (Veysel, 1995, s. 93).

Aşık Veysel başka bir şiirinde kendisini insanların dış güzelliğinden hoşlanan, alımlı bir aşık olarak tanımlar:

Bir kökte uzanmış sarmaşık gibi
Dökülmüş gerdana saçların güzel
Gözlerin ufukta bir ışık gibi
Kara bulut gibi kaşların güzel

Koynundaki turunc mudur, nar mıdır
Adın Huri midir, Gülizar mıdır
Gözlerinden akan yağmurlar mıdır
On beş on altı mı yaşların güzel (Veysel, 1995, s. 97)

Bu tür lirik betimlemeler, Aşık Veysel'in estetik güzellik idealini daha da ifade ederek, onu büyüleyici bir aşık imajına yükseltir. Türk, Doğu ve Rus edebiyatının sözlü ve yazılı kaynaklarında vatanseverlik fikri hkimdir. Bu nedenle birçok araştırmacı eserlerinde vatanseverlik fikrini tercih etmiş ve vatanseverlik eğitimi konusunda değerli araştırmalar kaleme almıştır.

Azerbaycanlı bilim adamlarından Z.İ. Valiyeva bu konuda şöyle yazmıştır: "Diğer milletlerde olduğu gibi Azerbaycan halkının Vatan sevgisi eski çağlardan beri vardır.", "Ana yurt tatlı oluyor.", "Herkes için kendi vatani önemlidir.", "Her kuşun kendi yuvası sıcaktır.", "Toprak güçlü oluyor." ve başka bu gibi atasözlerinde bu sevgi anlatılmıştır (1977, s. 6-7).

Bu zellik Aşık Veysel'in yurtsever şiirlerinde de kendini gösterir. Profesör Askar Gadimov, Aşık Veysel'in eserlerindeki vatansever eğitimi övdü ve şunları yazdı: "Aşık Veysel halktan geldi, halka ve vatana bağlı gerçek bir yurttaş şairdi. Vatansever bir şair olarak büyük Türk milletinin istiklal ve hürriyet

yolunu Türklerin birliğinde gördü." (Gadimov, 1978, s. 135). Âşık Veysel'in yurtsever eğitim ruhuyla kaleme aldığı şiirlerinde bu fikir merkezi bir yer tutar. Âşık Veysel yazmıştır:

Kitablar yazılmış nasihat dolu,
Birlikde güclenir gençliğin qolu,
Gençliye emanet Atatürk yolu,
Hepimiz bu yurdun övüldüklerimiz (Veysel, 1995, s.163).

Bu manevi şiirlerde vatanına bağlı olan Âşık Veysel, Türk gençliğine vatanseverlik fikrini ve büyük Atatürk'ün bağımsızlık ve özgürlük yolunu aşlamıştır. Bu vatansever eğitim fikri Âşık Veysel'in "Vatan sevgisini içten duyanlar" şiirinde de dile getirilmiştir:

Her ferdin hakkı var bizimdir vatan
Babamız dedemiz döktüler al kan
Hudut boylarında can verip yatan
Saygı ile anarız şehit diyerek

Vatan bizim ülke bizim el bizim
Emin ol ki, her çalışkan kol bizim
Ayyıldızlı bayrak bizim mal bizim
Söyle Veysel öğrenerek överek (Veysel, 1995, s.161).

Bu şiirle birlikte Âşık Veysel'in diğer şiirlerinde de vatanseverlik fikri güçlüdür. "Olaydım cephede kahraman asker" şiirinde, onun vatan sevgisi, kahraman bir askerin vatanseverliği ve vatana bağlılığı ile karakterize edilir. Âşık Veysel bu şiirinde vatani düşmandan korumak için cephede kahraman bir asker olma arzusunu dile getirerek şöyle yazar:

Olaydım cephede kahraman asker
Çalışırdım memleketin işine
İçimde duygular uyanan hisler
Taşırırdı beni hudut dışına

Bizi bugün için beslemiş vatan
Ne mutlu bu yolda olaydım kurban
Çekilip karşıma çıkınca düşman
Süngü varsam idi düşman düşüne (Veysel, 1995, s. 162).

Âşık Veysel, bir Türk vatandaşı olarak vatanını korumayı ve bu şekilde kahraman bir asker olarak şehit olmayı kendisi için büyük bir onur ve gurur olarak görmektedir:

İftihar ettiğim büyük muradım
Türkogluyum temiz Türktür ecdadım
Şehit ismi yazılıydı soyadım
Kanım ile mezarımın taşına (Veysel, 1995, s.162).

Olgun biri olarak tüm Türk gençliğine vatan sevgisini aşlayan Âşık Veysel, genç Türklere vatanlarını düşmandan korumak için tek bayrak altında birleşmelerini tavsiye etmiştir:

Birleşiriz bir bayrağın altında
Biz Türklerin ikilik yok aşında
Yanar tutuşuruz vatan aşkında
Hepimiz bu yurdun evlatlarıyız ((Veysel, 1995, s.163).

Âşık Veysel'in yurtsever şiirlerinde de Türk birliği fikri güçlüdür. 'Türk'ün Türk'ten başka dostu yoktur' fikrinden bahseden Aşık Veysel, tüm Türk dünyasını birleşmeye çağırdı ve tek yumrukta birleşmelerini tavsiye etti:

Türkün Türkler yoldaşımız
Hesaba gelmez yaşımız
Nerde olsa savaşımız
Türkün türkü çağırırız.
Türklerdir bizim atamız
Halis Türkün kanı temiz
Şarkı qazeldir hatamız
Türkün türkü çağırırız (Veysel, 1995, s. 164).

Âşık Veysel'in bir halk büyüğü olarak Türk dünyasına yaptığı bu tavsiye, günümüzde son derece modern ve günceldir. Tarih gösteriyor ki, Aşık Veysel'in gençliğe aşıladığı Türk birliği fikri tüm Türk dünyası için değerlidir. Bu fikir, Azerbaycan Türklerinin Ermeni işgaline karşı yürüttükleri mücadele ve savaşta daha da güçlü seslenmektedir. Azerbaycan, Ermenilere karşı yürüttüğü savaşta kardeş Türkiye'nin büyük desteğini görmüş ve bu milli birlik ile gurur duymuştur. "Yaşasın Azerbaycan-Türkiye birliği!" sloganları her yerde duyulmuştur. Âşık Veysel'in eserlerinde de emek eğitimi teması oldukça güçlüdür. Emek eğitimi konusu çok eski bir tarihe sahiptir. Hem sözlü hem de yazılı literatürün birçok kaynağında emek eğitiminin değerli örnekleri bulunmaktadır ve bu örnekler insan emeği eğitiminin oluşumunda hâlâ özel bir rol oynamaktadır.

Tanınmış Rus bilim adamı G.H. Volkov emek eğitimi hakkında şunları yazdı: "Emek insanların hayatıdır. Bu nedenle, emek eğitimi, tüm nüfusun eğitim faaliyetlerinin içeriğini belirleyen halk eğitim sisteminin temelidir." (Volkov, 1974,, s. 204).

Bu nedenle, sözlü folklorun çeşitli kaynaklarında olduğu kadar yazılı edebiyatımızda da esere çok değer verilir ve insanın beden ve ruh eğitimindeki rolü eğitimin ana bileşenlerinden biri olarak değerlendirilir. Önde gelen pedagoğ-bilim adamlarından biri olan V.A. Sukhomlinsky de emek eğitimini övdü ve şunları yazdı: "Emek eğitimi, genç neslin ahlaki, entelektüel ve estetik eğitiminin yanı sıra sosyal üretim için pratik hazırlığın en önemli unsurudur." (8, s. 292).

Y.F. Smolyaninov da insan emeğini övdü ve "İnsan güzelliği" adlı kitabında şöyle yazdı: "Emek insan varoluşu için gerekli bir koşuldur ve onsuz yaşamın tüm güzelliğini ve sevincini hissetmek imkansızdır." (Smolyaninov, 1964, s.101).

Türk âşıklarının eserlerinde olduğu gibi Türk folklorunda da emek eğitimi önde gelen temalardan biri olmuş ve birçok aşık şiirlerinde insan emeğini yüceltmıştır. Âşık Veysel'in eserlerinde insan emeğine

temel eğitim türlerinden biri olarak büyük değer verilir. Veysel, "Kara Toprak" adlı şiirinde emeğin insan yaşamının özü olduğunu ve insanın hayattaki ana faaliyetini emek ve toprakla birleştirdiğini söyler. Âşık Veysel'e göre insan hayatta emeğiyle yükselir, emekten ve topraktan istediğini alır:

Koyun verdi, kuzu verdi, süt verdi
Yemek verdi, ekme verdi, et verdi
Kazma ile döğmeyince kat verdi
Benim sadık yarım kara topraktır.

Nice güzellere bağlandım kaldım
Ne bir veta gördüm ne fayda buldum
Her türlü isteğim topraktan aldım
Benim sadık yarım kara topraktır (Veysel, 1995, s.129).

Âşık Veysel "Tarlam" adlı şiirinde insan emeğine çok değer verir. "Kara Toprak" şiirinde olduğu gibi, âşıkların bu şiirinde de emek eğitimi tercih edilir. Bir kişinin çalışkanlığını ve emeğini takdir eden Âşık Veysel, bu konuda şunları yazmıştır:

Tarlam sana üç yüz fidan aşlasam
Tarla çoşar fidan çoşar el çoşar
Gücüm yetse hemen işe başlasam
Kazma çoşar kürek çoşar bel çoşar

Çalışırsan, toprak verir, comerttir
Emeksiz istemek dermansız derddir
Çalışmaq insana büyük servettir
Kese çoşar, gönül çoşar, el çoşar (Veysel, 1995, s. 156).

Âşık Veysel de bu şiirinde emeğin insana aşladığı estetik güzellik fikrinden bahseder. Âşık Veysel,doğanın tüm güzelliklerinin insanın yaratıcı çalışmasıyla yaratıldığı ve insanın emeğinin meyvelerini aldığı sonucuna varmıştır. Âşık Veysel bu fikri şiirin şu beyitinde verir:

Yılda bir kez çiçek açan ağaçlar
Hayat tains ana ömür bağışlar
Her taraftan cıvıldaşır o kuşlar
Seher çoşar, bülbül çoşar, gül çoşar (Veysel, 1995, s. 156).

Âşık Veysel bu örneklerde insan emeğinin estetik güzelliğini vermiş ve insanlara emek eğitimi duygusu aşılamaştır. Âşık Veysel'in eserlerindeki eğitim temalarından biri de bilime ve eğitime verilen yüksek değerdir. Profesör Asgar Gadimov, Âşık Veysel'in bilim ve eğitim alanındaki yaratıcı konumu hakkında şunları yazıyor: "Âşık Veysel'in çalışmalarında bilime, eğitime ve kültüre çağrı güçlüdür. Veysel'e göre insan hayattaki her şeyi ancak ilmi ve manevî mükemmelliği ile elde edebilir. Cahil bir insan, ait olduğu toplum için hiçbir işe yaramaz. Bu nedenle Âşık Veysel, insanları ilim, aydınlanma, kültür kazanmaya ve böylece kemalin zirvesine yükselmeye, hakiki vatandaş olmaya çağırdı" (Gadimov, 2008 s. 139).

Profesör A. Gadimov'a göre, Aşık Veysel eğitime dair görüşlerinde bilim ve eğitimi övmüş ve şunları yazmıştır:

İnsan bir deryadır, ilmde mahir
İlimsiz insanın şöhreti zahir
Cahilden iyilik beklenmez ahir
İşlegi ameli hali yalandır

Cahil okur amma alim olamaz
Kamillik ilmimi her kes bilemez
Veysel bu sözlerin halka yaramaz
Sonra sana derler deli yalandır (Veysel, 1995, s. 60).

Sonuç olarak zengin bir yaratıcı yola sahip olan Aşık Veysel'in pedagojik görüşleri de estetik güzelliği, emeği, yurtsever eğitimi, bilimi ve eğitimi tercih ettiği ve bu fikirleri şiirlerinde yaygın olarak anlattığı söylenebilir.

Kaynakça

- Aşık Veysel. (1995). Dostlar beni hatırlasın. İstanbul: Özgür Yayınları.
Akbarov T.S. (1966).Doğa, insan, güzellik. Bakü : Azerbaycan Devlet Neşriyyatı.
Gadimov A.N. (2008). Aşık Veysel'in fikir dünyası. Nahçıvan Devlet Üniversitesinin Bilimsel Eserleri (Beşeri Bilimler ve Pedagoji Dizisi). № 4 (24).
Memmedov Z.I. (1978). Estetik ve yeni insan eğitimi. Bakü : Azerbaycan Devlet Neşriyyatı.
Smolyaninov Y.F.(1964). İnsan güzelliği. Bakü.
Veliyeva Z.İ. (1977). Okul öncesi çocuklarda vatanseverlik duygusunu teşvik etmek. Bakü : Maarif Yayınevi.
Volkov Q.N., Волков Г.Н. (1974). Etnopedagoji. Cheboksary : Çuvaş Kitap Yayınevi.
Sukhomlinsky V.A., Сухомлинский В.А. (1980). Seçilmiş pedagojik makaleler.В 3-х т., т.ІІ Москва.